

SHIVERS-VALOKUVASARJA: VASTENMIELINEN JA FYYSINEN ASETELMAVALOKUVASSA

*Tutkielma
Johanna Mattila
Tampereen ammattikorkeakoulu
Kuvataiteen koulutusohjelma
2013*

SISÄLLYS

1 Johdanto	3
1.1 Fyysisyyden kuvaus Shivers-sarjan inspiraationa	3
1.2 Shivers-valokuvasarjasta	5
1.3 Vastaanottotutkimuksen tavoitteet	8
2 Vastenmielinen ja miellyttävä Shivers-kuvissa	9
2.1 Negatiivisen ja positiivisen katsomiskokemuksen häilyvä ero	9
2.2 Vastenmielisyys abjekti-teorian valossa	11
2.3 Ristiriitaisen kuvailmaisun motiivit	12
3 Asetelmavalokuvat ja ihmisen fyysisyyteen liittyvät tulkinnat	14
3.1 Väkivalta	14
3.2 Kuolema ja elämän kiertokulku	15
3.3 Seksuaalisuus	15
4 Johtopäätökset	18
Lähteet	19

I JOHDANTO

1.1 FYYSISYYDEN KUVAUS SHIVERS-SARJAN INSPIRAATIONA

Tutkielmani perustuu opinnäytetyönäni tekemääni kolmen valokuvan sarjaan nimeltä Shivers. Sarjan ylläkkeinä toimivat psykofyysiset tunteukset. Sarjan kuvalliset ideat syntyivät mielessäni kokiessani niin sanotusti normaalitilasta poikkeavia inhimillisiä tunteuksia. Näistä ideoista aloin jalostaa visuaalisesti mahdollisimman vaikuttavia asetelmavalokuvia. Minua kiehtoi ajatus siitä, pystyisikö ihmisen psykofyysisyyden tavoittamaan kuvilla, jotka eivät suoraan esitä ihmistä ja paljasta ihoa.

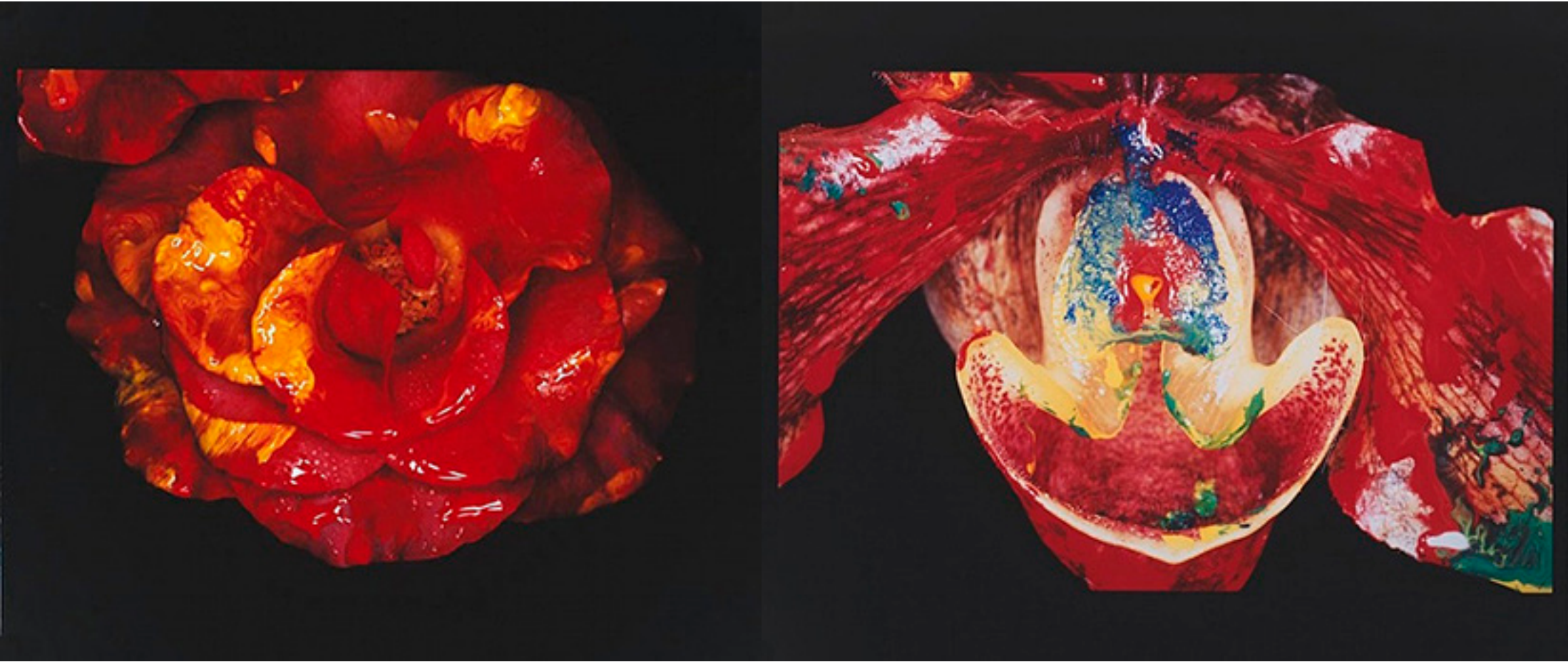
Ihmisen ruumiilla on vankka paikkansa valokuvataiteen kuvauskohteena, ja sitä kautta fyysisyyttä on esitetty paljon ja suoraviivaisesti. Suomalaisista valokuvataiteilijoista erottuvat selkeimmin Elina Brotherus, Arno Rafael Minkkinen ja Kari Soinio, jotka ovat asettaneet oman ruumiinsa kuviensa tärkeimmäksi elementiksi. Ulkomaisista valokuvataiteilijoista Nobuyoshi Araki on niittänyt mainetta kuvaamalla muun muassa alastomia naisia satojen filmiruutujen verran, vaihdellen pornografisesta otteesta sensuelliin. Araki on laajentanut kuvauskohteitaan myös kukka-asetelmiin (Flowers-series), jotka ovat saaneet fyysisyyteen

ja seksuaalisuuteen viittaavat luennat.

Arakin kukka-asetelmat oli yksi alkuunpaneva inspiraation lähde työskentelylleni Shivers-valokuvasarjan kanssa. Kukkakuvat saivat minut miettimään, mikä kuvissa aiheutti sen, että itsekin näin niissä ihmisen fyysisyyteen ja seksuaalisuuteen viittaavan visuaalisuuden? Aloin pohtia, voisinko itse kuvata ihmisyyteen liittyviä fyysisesti virittyneitä tunteuksia asetelmakuvilla.

Nobuyoshi Araki: A's Paradise

Nobuyoshi Araki: Painting flower -sarjasta

Mountain, 104 x 141,5 cm

1.2 SHIVERS-VALOKUVASARJASTA

Valokuvasarjani koostuu siis kolmesta lavastetusta asetelmavalokuvasta: Monolith, Mountain ja Pouring rain. Kuvia tehdessäni mielessäni olivat ainakin seuraavat teemat: paniikki, hystertia, seksuaalinen nautinto ja halu sekä vastenmielisyyden kokemus. Pidän näitä inhimillisinä tuntemuksina, joihin kuuluu vahvasti sekä psyykinen että fyysinen todellisuus. Kuvissani halusin saada ilmaistuksi ainakin jonkin osan tuntemusten luonteesta.

Valitsin Pouring rain -kuvan tutkimuksen pääkohteeksi siksi, että olen itse kokenut liittäväni siihen vahvimmin fyysisiä merkityksiä. Monolith-kuvaa lukuun ottamatta kuvien ideointiin on liittynyt seksuaalinen pohjavire, jonka vahvuus on ailahtellut luomisprosessin aikana. Aikeni on ollut työstää kuviin (Monolith ja Pouring rain) seksuaalinen vire hyvin hienovaraisella tavalla. Halusin, että seksuaalisuus olisi vain yksi mahdollinen löydettävissä oleva teema.

Mountain-kuvan idean syntyyn liittyi kokonaisvaltainen fyysis-psykinen tunnetila, johon liittyivät ainakin seksuaalinen nautinto ja halu, euforia ja fyysinen voimattomuus. Konkreettisesti halusin tehdä jäätelöstä vuorta "esittävän" kasan, johon liitetyillä elementillä (hiukset, liekit, punainen kastike) ei ole mitään osoitettua selvää merkitystä. Oikeastaan vasta kuvankäsittelyvaiheessa kuva paljastui itselleni konkreettisemmin feminiinisen seksuaalisen ruumiillisuuden kuvauksena (vuoren huppumainen kukkula=klitoris, vuoren kolot=alapään aukot, hiukset=häpykarvoitus, yms.)

Pouring rain-kuvan kohdalla ajattelin vahvemmin seksuaalista teemaa ja sitä, että kuva esittää (epäsuorasti) seksuaalisen nautinnon hetkeä. Vaahtokarkkimassasta muotoilemani liekehtivät kynttilät edustivat itselleni fallossymboleja. Kynttilöille roiskuvan nesteen ajattelin olevan luonnossa taivaalta roiskuvaa sadetta. Toisaalta ajatukseni oli, että kynttilöiden päälle sataa virtsaa ja/tai naisen tai miehen ejakulaationestettä, ja "kliimaksin" hetkellä kynttilät sammuvat. Tässäkin kuvassa halusin seksuaalisen teeman olevan yksi löydettävissä oleva tapa lukea kuvaa.

Monolith (s.7) kuvaa tekijän näkökulmasta selkeimmin pakottavaa olotilaa kuten paniikkia tai hysteriaa. Itselläni on joskus ollut niin ahdistavia olotiloja, että jos minulla olisi ollut psykokineettisiä voimia, posliinitavarat olisivat vain poksahdelleet ympärilläni. Luulen, että olen tiedostamattani ottanut kuvaan vaikutteita Brian DePalman Carrie-elokuvasta, jossa kiusattu Carrie saa päättäjistänsisaisissa kiusaajiltaan päällensä litroittain sianverta. Hänellä on myös psykokineettiset voimat, joilla voi liikuttaa ja hajottaa esineitä.

Monolith, 113 x 91 cm

Carrie-elokuvasta (1976)

1.3 VASTAANOTTOTUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Taiteelliseen työskentelyyni liittyi koko prosessin ajan intuition käyttö ja tietynlainen ”harhassa kulkeminen”. En ajatellut, että katsojille pitäisi välittyä täysin samat kokemukset kuin mitä olin itse ajatellut töillä kuvaavani. Tyyllilajeista flirttailin surrealismien kanssa, johon liittyi oleellisesti se, että teoksen merkitykset jäävät avoimiksi. Harhaisen luonteisen luovan prosessin päätteeksi kiinnostuin kuitenkin siitä, minkälaisia katsojien kokemukset ovat. Siksi toteutin tutkielmani perustaksi vastaanottotutkimuksen.

Tutkimuksessa halusin selvittää, oliko koko sarjasta ja erityisesti Pouring rain –kuvasta tehty lainkaan seksuaalisuuteen tai muihin psykofyysisiin tiloihin viittaavia tulkintoja. Kiinnostuin siitä, liittyvätkö katsojissa heräävät mielleyhtymät jollain tavalla ihmisen fyysiseen todellisuuteen. Luodaanko asetelmakuvista ja niissä näkyvistä elementeistä ihmiselämään liittyviä tarinoita, vaikka kuvissa ei esiinny ihmistä?

Yleisesti mielenkiintoni kohdistui siihen, millainen päällimmäinen tuntemus kuvasarjasta nousee esille. Halusin risteyttää kuviin vastenmielisiä ja viehättäviä elementtejä, ja luoda siten tunnelman, joka on ristiriitainen. Toivoin saavani katsojilta vastauksia siihen, onko katselukokemus negatiivinen tai positiivinen, vastenmielinen, kiehtova, vai jotain siltä väliltä? Ristiriitainen kuvailmaisuus herätti vastaajissa vahvojakin tuntemuksia ja sai minut keskittymään tutkielmassa ilmaisukeinon tarkasteluun.

Kuvia tehdessäni pyrin siihen, että niiden katsomis-

kokemuksesta tulisi mahdollisimman fyysinen. Pyrin tavoitteeseen kuvateknisillä keinoilla, kuten tarkalla piirrolla, kuvien koolla, silmiinpistävillä väreillä ja linssivaikutelmilla. Odotin tutkimukselta vastauksia siihen, aiheuttaisivatko kuvat katsojissa jopa fyysisiä tuntemuksia. Tähän teemaan en kuitenkaan koe saaneeni tarpeeksi aineistoa, ja epäilen kuvien esitystavalla olleen tähän osasyynsä. Esitin kuvat ja haastattelukysymykset katsojille internetin välityksellä tutkielman toteutus-aikataulun takia. Tämä oli valitettavaa, koska suurehkojen akryylikuvien katselu galleriatilassa olisi ollut aivan toisella tavalla fyysinen katselukokemus. Näin menetin väistämättä osan tutkimusaiheeni tavoittamisesta, ja päädyin rajaamaan aihealueen ulos tutkielmasta.

Sain kirjalliset vastaukset kolmeltatoista haastateltavalta. Kysymykset olivat avoimia, koska en halunnut johdatella katselutapoja ja vastauksia mihinkään tiettyyn teemaan. Aiheet sen sijaan olivat vastaajien omat tuntemukset, kuvien herättämät mielleyhtymät ja balanssi kuvien aiheuttamien negatiivisten ja positiivisten tuntemusten välillä. Lopulta koen, että kysymykset jäivät liiankin avoimiksi ja moninaisiksi. En ollut täysin kiteyttänyt tutkimusaiheitani vastausten tekovaiheessa, ja olin liian tunnollinen sen suhteen, etten saisi johdatella katsojia kysymyksillä.

Kysymykset Pouring rain –kuvaan liittyen olivat seuraavat:

1. Mitä mielleyhtymiä kuva sinussa herättää, miksi?
2. Miten kuvailisit kuvan katsomiskokemustasi?

3. Mitä positiivisia tuntemuksia tai ajatuksia kuva sinussa herättää? Miksi?

4. Mitä negatiivisia tuntemuksia tai ajatuksia kuva sinussa herättää? Miksi?

5. Mitä ajatuksia kuva herättää sinussa sen tekijästä?

Esitin myös kysymyksen koko sarjaan liittyen:

6. Millaisia tuntemuksia kuvat sinussa herättävät? (voit kuvata yleisesti tai kuvakohtaisesti)

Tutkielmassani analysoin haastateltujen vastauksia yleisesti sekä noteeraamalla joitakin yksittäisiä vastaajia. Samalla seuraan, kuinka kauaksi tekijän näkökulma jää haastateltavien tekemistä luennoista. Aloitan käsittelyosan tarkastelemalla, miten vastenmielisen ja ”kauniin” estetiikan yhdistely on vaikuttanut katsojien kokemuksiin. Viittaaan Julia Kristevan abjekti-teoriaan, joka antaa psykologista ja filosofista näkökulmaa siihen, miten ihminen kokee vastenmielisen. Käsittelyosuuden toisessa osassa tarkastelen, miten vastauksissa tulee esille ihmisen fyysisyyteen viittaavat merkitykset sekä jaan nämä merkitystenannot eri teemoihin. Lopuksi esitän johtopäätökset käsittelemästäni aineistosta ja aiheista.

2 VASTENMIELINEN JA MIELLYTTÄVÄ SHIVERS-KUVISSA

Risteytin Shivers-kuviin vastenmielisiä ja miellyttäviä elementtejä keskenään (esim. hiukset, "virtsa", "veri" vs. jäätelö, posliinikissa, karkkivärit). Miellyttävän lisäksi kuvaisin vastenmielisyyden vastaparia sanoilla imelä, ylimielittävä, viehättävä. En pysty tekijänä konkreettisesti erittelemään, mistä johtuu, että aloin käyttää tällaista ilmaisumuotoa. Jotkin käsittelemistäni teemoista (paniikki, vastenmielisyyden kokemus) perustelivat hiusten ja "verikiisselin" käytön. Luulen, että koko luovan prosessin ajan minulla oli sisäistyneenä tavoitteena tehdä vähän kamalalla tavalla kauniita kuvia.

Koen, että tragikoomisuus on aina jollain tavalla töisäni läsnä, ja tämä tyyli saa voimansa vastakkaisten tunnetilojen yhteentörmäyksistä (tragedia vs. nauru). Kuvien ideointihetkillä olin ajoittain hyvin ahdistunut, joten tämä on varmasti vaikuttanut kuvien tunnelmaan. Valmiita kuvia on kommentoitu myös "Twin peaks -tunnelmaisiksi", ja koen itse tuon ilmaisun osuvaksi. Pystyn samaistumaan taide- ja populaarikulttuurin kuvastoon, jossa painajainen, tietty mauttomuus ja musta huumori ovat samaan aikaan tai vuorotellen läsnä.

Haastateltavien vastauksista tulee ilmi, että vastenmielisyyden ja miellyttävyyden samanaikainen läsnäolo tunnustetaan. Ilmaisukeinoa ei herkästi lähdetä selittämään loogisilla tarinoilla tai psykologisilla tulkinnoilla, vaan kokemukset jäävät useammin kuvallisen vastaanottamisen, ensireaktion, tasolle: "Kuvassa yhdistyy herkullinen ja inhottava, kuva on houkutteleva ja vastenmielinen, kiinnostava." "Kauniit värit, kaunista. Silti jollain tavalla groteskia..."

2.1 NEGATIIVISEN JA POSITIIVISEN KATSOMISKOKEMUKSEN HÄILYVÄ ERO

Vastaajista erottuvat ne, jotka kuvaavat Pouring rain -kuvan katselukokemusta leimallisesti negatiivisesti virittynein ilmaisuin (2 kpl) ja leimallisesti positiivisin (1 kpl) kuvailuin. On kuitenkin vaikea arvioida, onko negatiivisten ilmaisujen taustalla jollain tasolla merkittävä ja vaikuttava katselukokemus. Taideteosta määriteltäessä kuvaukset kuten "ahdistava, väkivaltainen, kuvottava" eivät kerro vielä siitä, onko taidekokemusta pidetty "hyvänä".

Kahden haastateltavan negatiivisesti virittyneiden tuntemusten vahvuus joka tapauksessa yllätti minut. "Koko sarja on ahdistava, apokalyptinen ja väkivaltainen" Sama vastaaja kuitenkin kuvaa Pouring rain-kuvan katselua hieman ristiriitaisesti: "Koen kuvan enimmäkseen negatiiviseksi. ---Katsomiskokemus ei ole miellyttävä. Koen kuvan ahdistavaksi ja merkityksiltään erittäin latautuneeksi, mikä haastaa miettimään sen sisältöä. --- Kuvallisesti kokemus on rikas ja kiinnostusta herättävä, sillä kuvasta löytyy paljon kaikkea, mihin tarttua. Sitä tekee mieli jäädä katsomaan." Katsoja vaikuttaa erottavan toisistaan kuvan psykologisen katsomiskokemuksen ahdistavana, mutta visuaalisena näkymänä kuvaa tekee kuitenkin mieli katsoa. Toinen vastaaja kuvaa edelliseen verrattuna käänteisesti katselukokemustaan: "Positiiviset fiilikset tulee vasta hetken teosta pohdittua. Tätä on sellanen kuva (Pouring rain), jota ei tajua yhtään ekalla vilkaisulla, ja koska kuva on visuaalisesti aika hyökkäävä, outo, jopa vastenmielinen, sitä ei haluaisi tarkastella pitkään. Toisaalta juuri tuollainen kokemus herättää ärsyttävän halun ymmärtää, mitä tekijä on tässä ajatellut. Positiivista onkin lopulta ehkä kuvan ristiriitaisuus. En edelleenkaan oo ihan varma mitä ajatella, kuvaa ei visuaalisena kokemuksena jotenkaan

halua katsella. Mutta se herättää voimakkaita ajatuksia.” Tämä katsoja ei haluaisi jäädä tarkastelemaan kuvaa sen visuaalisen hyökkävyyden takia, mutta pitää hyvänä seikkana sitä, että kuva herättää mielenkiintoa sen sisällön suhteen.

Kuva voi siis samanaikaisesti vetää puoleensa ja työntää luotaan katsojaa. Kuvan visuaalisuus ja sisältö voivat vaikuttaa katsojaan erisuuntaisesti. Kärjitetystä ilmaistuna visuaalisesti vastenmielisenä nähty kuva ärsyttää katsojaa, mutta voi houkutella hänet miettimään kuvan sisältöjä. Tällöin negatiivisena nähty visuaalinen ”pinta” herättää kiinnostuksen ”pinnan alla” kohtaan. Visuaalisesti kauniina koetun kuvan elementit taas voivat laukaista katsojassa sisällöllisesti negatiivisen katselukokemuksen.

Positiivisin katselukokemus erottuu selkeästi muusta aineistosta. Vastaaja kuvaa Pouring rain -kuvan katselukokemusta yksiselitteisesti: ”en löydä tuosta alttarista minkäänlaisia negatiivisia viboja --- lämpö, harmonisuus, hyvät värit tekevät mukavan olon. Siinä on paljon minulle merkityksellisiä asioita ja värejä kuvattuina. Vahva taustaväri symboloi mulle tietoa ja viisautta.” Koko sarjaa koskien vastaaja kuvailee kuin olisi ”ohimennen” noteerannut kuvien vastenmieliset elementit, mutta alkanut pian uteliaana etsiä niille merkityksiä. ”Olen jätskifriikki ja mieleni alkoi heti tehdä jäätelöä. Sitten suurensin kuvat ja huomasin karvat (hiukset) siellä joukossa enkä enää olisikaan halunnut syödä teosta. Silti missään kohdin en tuntenut vastenmielisyyttä kuvia katsellessani. Veri, kar-

vat ja Pouring rain-teoksen mahdollinen satava virtsa eivät saaneet inhon, vaan paremminkin uteliaisuuden tunteen heräämään. Halusin ajatella, mitä nuo kuvat haluavat sanoa.” Itse analysoin, että vastaajan tulkintoihin vaikuttaa elämäkokemus ja vastauksista esiin tuleva syvälinen elämäkatsomus. Vastaaja on joukon vanhimmasta päästä ja tekee aktiivisesti tulkintoja kuvissa näkemistään merkeistä. Hän ei jää kiinni vastenmielisyyden ensireaktioon, vaan oudot elementit syventävät hänen mielenkiintoaan. Positiivinen katselukokemus vaikuttaa olevan pitkälti katsojan itse tuottamaa merkityksellisyyttä. Kuvassa pitää kuitenkin olla jonkinlainen johtolanka, jota seurata, sekä katsojalle henkilökohtaisesti merkityksellisiä ja avautuvia elementtejä.

2.2 VASTENMIELISYYS ABJEKTI-TEORIAN VALOSSA

”Sellainen ällöttävä, sillä on ensin kaikkea hyvää syötävää, jota on tarkemmin katsottaessa sotkettu kaiken epämiellyttävän kanssa sekaisin. Paitsi siis tuossa kissa-kuvassa. Yleisesti siis se juhla- ja synttärimeininki. Ja sitten nuo pienet ja isommat ”likaiset” yksityiskohdat ovat sellaisia neuloja siellä juhlissa joihin loukkaa sormensa. Hyi!”

Vastenmielisten elementtien tehokasta vaikutusta katsojiin voi selittää Julia Kristevan abjekti-teorialla. Kristeva kuvaa abjektilla ambivalenttia subjektin muo-

Yksityiskohta Mountain-kuvan prosessikuvasta

dostamisen tapaa, jossa abjekti muodostuu kohteista ja asioista, joita ihminen ei voi sulauttaa miellyttävästi kokemuspäiriinsä. Abjekti herättää pyrkimyksen erottaa ja kieltää se "näköpiiristä" tai yhteydestä omaan elävään itseeseen. Se myös määritellään vastenmieliseksi. (Roberts, 2010) Shivers-sarjan voi lukea herättäneen joissakin katsojissa reaktioita, joita voi pitää abjektin muodostamisina. Abjekteiksi luetaan kuvien hiukset, "satava virtsa" ja omalla tavallaan myös "veri", jota kissa vuotaa. "Miksi kustaant kynnillät sammuksiin, miksi on sotkettu kakuun/jätskiin hiuksia ja multaa, ällöö, kieroo." "Kissakuva on kauhea, siis tosi hyvä idea ja mahtavasti toteutettu, mutta voi kissa parkaa. Ja hiukset jätskin seassa on ällöjä, hyh."

Kristevan abjekti-teorian mukaan ihmisen kuollut ruumis on ensisijainen abjekti, koska se uhkaa elävää ihmistä näyttämällä hänelle väistämättömän ja primääriin biologisen uhan eli kuoleman. Myös esimerkiksi haavasta vuotava veri (Monolith) näyttää katsojalle sitä, mitä pyrimme aktiivisesti sulkemaan pois elämämme varjelemiseksi. "---refuse and corpses show me what I permanently thrust aside in order to live. These body fluids, this defilement, this shit are what life withstands, hardly and with difficulty, on the part of death. There, I am at the border of my condition as a living being." (Kristeva, 1982, 12) Vapaa käännöksen lainauksesta: "---jäte ja ruumiit näyttävät minulle sen mitä pysyvästi sysään sivuun eläkseni. Nämä ruumiinnesteet, tämä saastunut, tämä paska, liittyvät kuolemaan ja ovat jotain mitä elämä pyrkii vastustamaan, töin tuskin ja vaikeuksin." Myös kuvien hiukset

voivat saada katsojissa negatiivisen merkityksen sen takia, etteivät ne sijaitse enää elävinä hiuksina elävissä ruumiissa. Hiuksia saatetaan pitää kuolleen ruumiin kappaleina, ja yksi katsoja onkin saanut niistä mielle-yhtymän voodoo-rituaaliin.

Hiukset muuttuvat vastenmielisiksi myös siksi, että ne on yhdistetty houkuttelevaan herkkuruokaan. Hiukset ovat "likaa", joka pilaa mahdollisen nautinnon, jota kuvien jäätelö ensivilkaisulla katsojalle lupaa. Ruokaan liittyvä vastenmielinen reaktio on ehkä abjektin perustavin muoto. (Kristeva, 1982, 11) Kuvotus ja yökkääminen epäkelvolla vaikuttavan ruokaobjektin nähdessämme suojelee ruumistamme epäterveelliseltä ainekselta. Abjektin kokemisella on siis biologinen ja suojeleva merkitys. Virtsakin on epäpuhdasta ruumiimme erittämää jätettä, josta normaalisti haluamme pysyä erossa ja vedämme sen pikaisesti alas vessanpöntöstä viemäreiden piiloon.

Taiteilijana pyrin liittämään hiukset ja "virtsan" valokuviiin siten, että ne mahdollistavat vastenmielisen reaktion, mutta yleinen visuaalinen ilme kietosi ne samanaikaisesti esteettisesti viehättävän elämyksen piiriin. Ainakin muutaman vastauksen perusteella onnistuin tässä. "Kaarena putoavat pisarat näyttävät siltä kuin kynttilöiden päälle virtsattaisiin, vaikka pisarat saattavat hyvin olla steariinia tai mehua yms. Mielikuva tuo kuvaan rivan elementin, joka ei ole vastenmielinen vaan kiinnostava." "Kiinnostaa, kiehtoo mielikuvitusta, värit kauniita tykkään violetista ja keltaisesta yhdessä. Mutta jollain tavalla kuva vähän ällöttääkin.

Varmaan kusi ja hiukset. Tekijänä olen siis pyrkinyt esitetoimaan abjektin positiivisesti, visuaalisin keinoin.

Abjektiin liittyy myös sen houkutteleva ja kiinnostava ulottuvuus. Abjektiset elementit voivat vetää katsojaa puoleensa, varsinkin jos abjektit esiintyvät sinänsä vaarattomasti taiteen muodossa, tulematta fyysisesti taiteen kokijan todellisuuteen. Esimerkkinä vaikka Franz Kafkan Muodonmuutos-kirja, jonka lukija voi turvalliselta etäisyydeltä seurata "suunnattomaksi syöpäläiseksi" muuttuneen Gregor Samsan kohtaloa. Shivers-sarjan katsojista suurin osa ei tunnu kokevan vastenmielisiä elementtejä heitä suoranaisesti uhkaavina, vaan pikemminkin kiinnostavina.

2.3 RISTIRIITAISEN KUVAILMAISUN MOTIIVIT

Aineistosta pistää esiin vastaus jonka mukaan sarjan Mountain-kuvassa nähdään teko, jossa jotain epämiellyttävää on yritetty peittää "ylimiellyttävillä" aineksilla. "Tää kuva avasi sarjan mulle väkivaltaisena ja ristiriitaisena, jotain tukkeutunutta ja inhottavaa käsittelevänä. Vähän niinkuin joku vetäis hiustukkoa lavuaarista, mutta siihen päälle on jollain älyttömällä mielenvikaisella tavalla ladottu jätskiä ja karkkia ja kakkua ihan liikaa, ihan kuin yritettäis peittää jotain kamalaa. Ja silti hiustukot näkyvät." Vastaus tuntuu viittaavan tapaan käsitellä tai pikemminkin olla käsittelemättä traumaa tai muuten hyvin epämiellyttävää asiaa. Tekijänä en ole ajatellut tietoisesti käsittelevä-

Yksityiskohta Monolith-luonnoskuvasta

ni trauman piilottamista. Kuitenkin kun muistelen tunnetiloja, joissa kuvia suunnittelin, koen tulkinnan osuvaksi. Trauman peittely perustelee hyvin ilmaisukeinon, jossa "ällömakeat" ainekset liitetään vastenmielisiin elementteihin. Toinen vastaaja esittää Monolith-kuvasta saman tyyppistä tulkintaa: "Söpön kuoren alla voi piillä muuta. Se, minkä piilottaa, tulee ulos joskus, jollain tavalla, vaikka väkisin." Vaikka tekijänä en pysty ja osin haluakaan verbalisoida kuvien taustalla vaikuttavia henkilökohtaisesti epämiellyttäviä asioita, niiden tunnetaso välittyy ainakin osalle katsojista.

"Myös jonkinlainen skitsofrenia positiivisuuden ja negatiivisuuden välillä on havaittavissa. (Pouring rain)" Yleisesti halusin yhdistää tunnelmiltaan vastakkaisia aineksia keskenään herättääkseni katsojassa voimakkaamman reaktion, kuin mitä pelkkä positiivinen tai negatiivinen kuva-aines olisi aiheuttanut. En halunnut, että kuvat "menisivät toisesta silmästä sisään ja toisesta ulos", vaan ristiriitaisuus aktivoisi katsojat pohtimaan omakohtaisesti, mistä kuvailmaisuus kertoo. Toiset tämä ilmaisutyyli ja kuvien kerronnallinen avoimuus aktivoi tulkintojen tekemiselle. Useille jäi kuitenkin mysteeriksi, mitä halusin kuvilla sanoa, ja vaikutti, että kuvilta odotettiin kerronnallisempaa ja selkeämpää ilmaisua. "Se ei sinänsä ole negatiivista, mutta en ymmärrä mitä haluat kuvalla kertoa. Multaa, hiuksia, sammuvia kynttilöitä.... jättää arvaittavaa." "Lopulta jää sellainen fiilis, etten tiedä mistä on kyse." "onpa hyvä mielikuvitus ja tässä on varmasti takana joku suuri ajatus."

3 ASETELMAVALOKUVAT JA IHMISEN FYYSSISYYTEEN LIITTYVÄT TULKINNAT

Vastaajat liittivät asetelmakuviin tiettyjä ihmisen fyyssisyyteen liittyviä teemoja. Kategorisoin vastausten pohjalta kolme pääteemaa: väkivalta, kuolema ja elämän kiertokulku sekä seksuaalisuus.

3.1 VÄKIVALTA

Vastauksista tulee ilmi luenta, jonka mukaan Pouring rain -kuvassa nähdään väkivallan jälkiä. "Hiukset viittaa väkivaltaan, jotain on tapahtunut, onko joku hautautunut kakun alle? Kuva --- näyttää oudolta, väkivaltaiselta kortilta. Hiukset tekevät kuvasta likaisen, väkivaltaisen, joten varmaan ajattelisin että kyseessä on tekijä, joka käsittelee jotain kipeää aihetta todella vihamielisesti."

"Hiukset (?) tuovat mukaan ihmisen läsnäolon väkivaltaisella tavalla. Jotain on juuri tapahtunut, sillä kynttilä on juuri sammunut. Luultavasti jotain negatiivista. Negatiivisin miellelyhtymä tulee ehkä hiuksista, jotka viittaavat siihen, että joku on kuollut tai että joku on kiskonut ne irti. Väkivaltaisuus ja kipu paistavat läpi."

Hiukset luetaan selkeäksi biologiseksi merkiksi. Jotain

"vääriä" on siinä, miten kuvaan on asetettu irtonaisia ihmisen hiustuppoja. Ne nähdään ihmisruumiin jäänä negatiivisessa mielessä. Vaihtoehtonahan voisi olla esimerkiksi nähdä ne rakkaalta saatuina muistoina parturikäynnin jälkeen. Aikaisempaan objekti-teoriaan liittyen ihmisen ruumiin osasta tulee objekti kun se ei ole enää "elossa" ja normaalisti "kiinni" ihmisessä.

Pouring rain herättää miellelyhtymän väkivallasta myös laajemman väkivaltaisen tapahtuman mittasuhteissa, jolloin kuvaa verrataan todellisiin historiallisiin tapahtumiin: "Ensimmäinen miellelyhtymä, joka tuli kuvasta, oli WTC-tornien tuhoutuminen. Miksi? Ehkä kynttilät/tornit, roiskeet ja "katutaso" sekasorto." "Terrorismi (yllättävyys, romahtamisen tunne (kynttilät ovat vinossa), vahva miellelyhtymä WTC-torneista)" Historiallisiin väkivalta-tapahtumiin viitataan myös muiden kuvien kohdalla: "Kuva Mountain toi mieleen raamatun, pääsiäisen ja Golgatan. Vaikutelmaa lisää vielä tuliefekti vuoren rinteessä."

Sarjan Monolith-kuva nähdään ehkä selkeimmin viittaavan väkivaltaan:

"Erityisesti Monolith on punaisine kastikkeineen selvä viittaus vereen ja väkivaltaan, joka on jo tapahtunut."

"...monesti sellainen henkilö, joka on katsottu patsaan arvoiseksi on voinut nousta asemaansa rankan verenvuodatuksen kautta. Se, että se on katoavalla alustalla kuvaa sitä, että kun aika on kypsä, rakenteet murtuvat, varsinkin, jos kyseessä on diktaattori." "Kuvasta tulee olo kuin joku (no siis sinä) olisi pläjäyttänyt yhteen tyttömäisiä (anteeksi seksistinen jaottelu) päiväunelmia ja teinipoikamaista gorea. Pian jostain lentää ujeltaa posliinienkeli, joka pudottelee räjähteleviä piparkakkuja. Kauhea sotatanner. Ja tuota verta vaan tulee."

Tekijänä en osannut ennakoida väkivalta-teeman esiin nousua Mountain- ja Pouring rain -kuvien kohdalla. Hiukset olivat minulle ensisijaisesti tapa esittävä vastenmielisyyden tunnetta. Ajattelin myös sairastamiseen liittyvää ruumiin heikentymistä siten, että ihmisen menettää konkreettisesti osia itsestään. Mountain-kuvassa pidin siitä, että hiustupot tulevat vuoren takaa esille kuin jonkin scifi-hirviöolennon lonkerot. Tekijänä liitin siis hiuksiin uhkaavuuden, vastenmielisyyden ja sairastamisen mielikuvia. Väkivallan luenta ei jää mielestäni tunnetasolla kauaksi niistä teemoista, joita itse ajattelin kuvata. Myös alkuperäiset ajatuksetni hysterian ja paniikin kuvaamisesta tulevat katsoja-

kokemuksissa ulos väkivaltaan liittyvissä tulkinnoissa.

3.2 KUOLEMA JA ELÄMÄN KIERTOKULKU

Kuvat herättävät kolmessa vastaajassa suoran mielle-yhtymän ihmisen kuolemaan. Muuten viitataan myös loppumiseen ja asioiden päättymiseen abstraktimalla tasolla. Sulava jäätelö herättää myös mielle-yhtymän ruumiin vanhenemisesta. ”Jäätelöhän muuttuu ajan myötä, niinkuin esim. ihmiskeho / -mieli. --- Jos ajatellaan ihmisen elämää, keho (varsinkin naisen keho) on ensin kuosissaan kuin juuri pakastavedetty jäätelö, ajankulu muokkaa vartaloa eri elämänvaiheisiin sopivaksi ja lopuksi se on jo sellainen, ettei se enää ehkä houkuttele kuin korkeintaan karpäsiä --- Silti sen sisällä virtaa veri ja virtsa kuin ennenvanhaan.”

Monolith-kuvan kohdalla viitataan elämän kiertokulkuun ihmisen biologisella tasolla, mutta tehdään myös kristillinen tulkinta: ”Veri, elämän lähde: Jeesus kuoli, jotta meillä olisi ikuinen elämä. Ei uuden ihmisen elämän syntymää ilman verta.”

Pouring rain-kuvaan liitetään selkeimmin kuoleman teema. Edelleen kuolema johdetaan tapahtuneesta väkivallasta, mutta vastauksista on luettavissa runollisempikin mielle-yhtymä kuolemaan. Eksistentiaalinen näkemys elämän vääjäämättömästä päättymisestä ja elämän kokemisesta kuolemaa vasten peilaten heräivät. Yksi sammuva kynttilä vaikuttaa olevan vahvin kuvallinen ilmaus kuoleman suuntaan. Tulkinta saa tu-

kea Vanitas-maalustraditiosta, jossa kynttilät on nähty symboloivan elämän katoavaa luonnetta, sammuva kynttilä kuolemaa. Sarjan visuaalikka nähdään viittaavan myös maailmanloppuun. Myönnän tavoitelleeni maailmanlopun tunnelmia ainakin kuvien ”sairaanhärisiä” taustoja toteuttaessani.

”Kuva herättää minussa ajatuksen maailmanlopusta tai elämän päättymisestä. Yksi kynttilä(yksi elämä) on sammunut. Elämä haihtuu savuna ilmaan.”

”Sammuva kynttilä, karvat karkin seassa, tason tumma materiaali (kahvinporot?) tuovat mieleen Vanitas-asetelmat, koen sen positiivisena, koska kuoleman- ja katoavaisuuden-symboliikka kiinnostaa.”

”Sisäinen, ennestään vahva käsitys eksistenssistä ikään kuin vasten loppua - apokalypsin ajatus - herää. ”Emmekö ole nähneet jo tarpeeksi, lähdetään kotiin - minne?” Nostalgia herää, elämän katkeransuloisuus herää; olemme täällä luopuaksemme ja jättäksellemme hyvästit ja niin edelleen.”

3.3 SEKSUAALISUUS

”Mulle vaan tulee tuosta kusi-spermasuihkusta mieleen, että tekijällä on jonkinlainen seksuaalinen tutkielma tässä kuvassa (Pouring rain) meneillään. Tai siis että seksuaalisuutta tai tuollaista groteskiutta käytetään tuomaan ristiriitaa tuon lapsekkaan ympäristön kanssa. Siis että on yhdistetty kaksi toisistaan kaukana olevaa asiaa, joista tulee sitten se kuvan ”juttu”.

Seksuaalisuuden teema ei tule vastauksissa korostuneesti esiin, mutta Pouring rain -kuva herättää muutamassa vastaajassa jonkinasteisia seksuaalisia mielle-yhtymiä. Kuvaa ei lähdetä herkästi sen syvemmin analysoimaan seksuaalisuuden kautta. ”Uusi vuosi/ joulujoulu/ siemensyöksy. Miksi? Hihii-tarvinneeko selittää?”

Henkilökohtaisesti en ole kauhean vaikuttunut suorasukaisista seksuaalisuuden kuvauksista valokuvataiteessa. Niiden provosoiva tyyli ja varmaankin itsetarkeituksellinen mauttomuus ja banaalius eivät kohtaa omia esteettisiä mielihalujani (esim. Serrano: History of Sex). Osaksi varmaan tästä johtuen olen ladannut seksuaalisuuden teemaa juuri asetelmavalokuviin. Se on ollut minulle ominainen tapa käsitellä seksuaalisuutta, ja olen odottanut mielenkiinnolla, tuleeko teema ilmi katsojille. Vastaustuloksista kuitenkin näkee, että otteeni teemaan on ollut hienovarainen, viitteellinen ja subjektiivinen. Tämä herättääkin uusia kysymyksiä siitä, pitääkö katsojan mielen olla valmiiksi virittynyt ”seksuaalisille taajuuksille”, jotta sellaisia luentoja syntyisi, ja kuinka suorasukaisia elementtien pitäisi olla.

”Hetimitulee mieleen, että joku tai jotkut kusee noiden kynttilöiden päälle. Siis en tiedä miksi, mutta yleensä kun on nähnyt jotain sammutettavan tuommoisella suihkulla niin se on se kusi-suihku ollut kyseessä, heh. Tuon nesteen koostumus taas tuo mieleen värikkään spermasuihkun.”

Pouring rain -kuvan roiskuva neste nähdään useim-

min virtsana, vaikka jotkut vastaajat näkevät sen viittaavan myös spermaan, kuohuviiniin ja steariiniin. Tällaiseen luetaan oikeastaan tekijänä pyrinkin. Virtsa vei kuvanteossa voiton esim. spermasta, koska sen keltaisuus sopi kuvaan paremmin visuaalisesti. Samalla se jätti seksuaalisuuden teeman mahdollisuuden viitteellisemmäksi ja hienovaraisemmaksi. Vastaajissa ei ole ketään, joka erityisesti mainitsisi, että "kuisuihku" ärsyttäisi tai loukkaisi heitä. "Kaarena putoavat pisarat näyttävät siltä kuin kynttilöiden päälle virtsataisiin, vaikka pisarat saattavat hyvin olla steariinia tai mehua yms. Mielikuva tuo kuvaan rivoa elementin, joka ei ole vastenmielinen vaan kiinnostava." Kukaan ei mainitse näkevänsä kynttilöitä fallossymboleina, joten siltä kannalta ne ovat liian "kynttilämäisiä" ja varmaan myös liian värikkäitä.

Vastauksista herättää huomion yksi, jossa kuvan herättämäksi miellelyhtymäksi on listattu sadomasokismi (yhtenä vaihtoehtona vastaajan muiden miellelyhtymien joukossa). "Sadomasokismi, (mutaatio käyttäytymisessä, seksuaalisuus, inhon ja rakkauden kuvaston limittäisyys, kultainen sade, sammuva kynttilä, voiman tunne, kuoleman läsnäolo, irti revityt hiukset, showmaisuu/asetelmallisuus, kuumuuden tunne)" Tekijänä pystyn nielemään tulokinnan, vaikka sadomasokismi ei ollut kuvaa tehdessäni mielessäni. Sadomasokismi yhdistää seksuaalisena teemana keskenään kuvan "inhon ja rakkauden kuvaston", vastenmieliset ja miellyttävät elementit, jotka yhdistelmänä saattavat herättää myös kuvankatselijassa nautintoa. Kuten sadomasokismi, ristiriitainen kuva ei välttä-

mättä miellytä kaikkia, vaan niitä, joiden makumiellelyhtymykseen se vastaa tyydyttävällä tavalla. Konkreettisella tasolla kuvan kynttilöiden liekit voivat herättää miellelyhtymän polttavasta kivusta, ja steariini ihoa helleemmin polttavasta tunteesta. Kuka ei olisi joskus kokeillut, miltä kuuma steariini tuntuu iholla, ja saanut tunteesta myös nautintoa?

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Rajasin tutkimuskohteeni kahteen laajempaan kysymykseen. Olin kiinnostunut siitä, kokevatko katsojat erityisesti Pouring rain –kuvan vastenmielisenä, miellyttävänä vai jonain siltä väliltä. Tekijänä olin toivonut ristiriitaista, mutta voittopuolisesti esteettisesti kiehtovaa katselukokemusta. Selvitin vastausten perusteella sitä, oliko mahdollinen ristiriitainen katselukokemus aktivoitunut katsojia tehokkaasti merkityksenmuodostukseen.

Vastenmielisten ja miellyttävien elementtien yhdistely herätti vastaajissa enemmän positiivista kuin negatiivista palautetta. Ilmaisukeino herätti kyllä vastenmielisiäkin reaktioita, mutta usein reaktio eteni mielenkiinnoksi ja uteliaisuudeksi. Irvokkaat elementit (hiukset, ”virtsa”) vaikuttivat katsojien kokemuksissa kietoutuvan kuvan yleiseen visuaaliseen miellyttävyyteen, jolloin niiden vastenmielisyys ei ollut niin dominoivaa. Joissain henkilöissä kuvien groteskius ja abjektiset elementit herättivät kuitenkin myös vahvaa uhan ja vastenmielisyysden tunnetta.

Vastausten perusteella koen, että roisin ja kauniin esteettinen ja sisällöllinen yhdistely mahdollisti rikkaiden tulkintojen tekemisen. Tämä kuitenkin vaati

katsojalta aktiivista ja oma-aloitteista analysointia. Useammin ja herkemmin katselukokemus tuntui jäävän kuvapinnan ja ilmaisukeinojen havaitsemisen tasolle. Ristiriitainen kuvailmaisuus herätti ensireaktioina mielenkiintoa, huvitusta ja pelästymistä, mutta tuntemuksista ei aina päästy sen syvempiin tulkintoihin. Kuvakerronnan avoimuus jätti katsojiin ihmetystä ja joillekin turhautumistakin siitä, ettei kuvien/kuvan ”sanoma” auennut heille. Tekijänä seison teosten takana näiden tulosten jälkeen, enkä koe ongelmaksi sitä, jos kuvat eivät herätä kaikissa katsojissa tulkin-toja.

Mielestäni vastaukset viittaavat siihen, että ristiriitainen kuvailmaisuus joka tapauksessa havahduttaa katsojia. Havahtumisen eteneminen tulkintojen tekemiseen vaihtelee. Uskon itse, että tämä riippuu katsojan tottumuksesta lukea taidekuvia, elämäkokemuksesta ja aktiivisuustasosta. Katsoja on se tarttumapinta, johon kuvan elementit ja visuaalikka tarrautuvat tai sitten eivät. Viitteellisemmän kuvakerronnan kohdalla luennan tekemisen mahdollisuus on kriittisempi kuin selkeämmän esittävän kerronnan kohdalla.

Toisena kysymyksenä halusin tietää, tekevätkö vas-

taajat kuvista ihmisen fyysisyyteen liittyviä tulkintoja. Löysin kolme teemaa, joiden alle katsojien fyysisyyteen liittyvät vastaukset sopivat: väkivalta, kuolema/elämän kiertokulku sekä seksuaalisuus. Tutkimuksen perusteella siis asetelmakuvat, jotka eivät esitä ihmistä, voivat herättää myös ihmisen fyysisyyteen liittyviä miellelyhtymiä. Näiden miellelyhtymien herättämisessä tärkeää oli kuitenkin se, että kuvissa oli elementtejä, jotka viittasivat suoraan ihmisen ruumiiseen, eli hiukset, virtsalta vaikuttava neste ja vereltä näyttävä kastike. Ainakin kynttilöillä on myös kulttuurinen symbolinen lataus, joka herättää totutun miellelyhtymän kuolemasta/elämän sammumisesta. Uskon, että vastaajan oma kokemuspohja vaikutti taas siihen, kuinka ”korkealentoisia” tulkintoja fyysisyyteen liittyen tehtiin. Esimerkiksi pisimmän elämäkokemuksen omannut naisvastaaja liitti jäätelön sulamisen naisen vartalon ikääntymiseen, ja jokin aika sitten synnyttänyt naisvastaaja liitti Monolith-kuvan ”veren” uuden elämän syntymiseen. Nämä ovat tietysti tekijän omia vapaita tulkintoja vastaajien kokemuspöyrin vaikutuksesta kuvien herättämiin miellelyhtymiin.

Tekijän näkökulmasta tarkastelin sitä, vastaavatko katsojien tulkinnat niitä psykofyysisiä teemoja, joita

olin luovassa prosessissani pitänyt mielessä (hysteria, paniikki, seksuaalinen halu ja nautinto, vastenmielisyyden kokemus). Kuten oletinkin, katsojien kokemukset poikkesivat omistani. Seksuaalisuuden teema löydettiin Pouring rain –kuvasta, mutta ei Mountain –kuvasta. Seksuaalisuuden teeman vahvempi esiin-nousu olisi vaatinut suorasukaisempaa kuvallista ilmaisu (mikäli näin haluaisi). Vastenmielisyyden kokemus toistuu katsojien vastauksissa melko tehokkaasti. Yleisesti tein johtopäätöksen, jonka mukaan kuviin sisäänkirjoittamani psykofyysiset teemat uloskirjautuivat vastauksissa tunnetilojen tasolla, ainakin joiltain osin. Esimerkiksi hysterian ja paniikin teemat tulevat vastauksista epäsuorasti esiin, kun vastaajat näkevät kuvissa (Pouring rain, Monolith) väkivallan teeman. Väkivaltaan liittyvät tunnetasolla käsittelemäni paniikin ja hysterian tuntemukset. Kerronnallisesti avoimeksi jäävä asetelmavalokuva voi välittää katsojille tehokkaita tunneviestejä, enkä itse koe ongelmaksi vaikka kuvan symbolinen ”tarina” ei toistu katsojassa samana kuin tekijän päässä.

Lopuksi haluan kiittää vastaajia, jotka luovuttivat aikaansa kuvien katsomiseen ja kokemusten ylöskirjaamiseen. Jotkin vastaukset saivat minut nauramaan ääneen! Vastauksissa oli mielenkiintoisia tarinoita ja näkemyksiä, viihdyttävästi kirjoitettuna. Harmittelin sitä, etten osannut kohdentaa kysymyksiä tarkemmin, ja jouduin rajaamaan paljon mielenkiintoista vastausmateriaalia käsittelemieni teemojen ulkopuolelle. Vastaanottotutkimus edelsi koulutukseeni liittyvää lopputyönäyttelyä, jossa valokuvasarjani oli esillä.

Tutkimus herättikin minussa pientä ihmetystä kuva-taiteilijan näyttelytoimintaa kohtaan. Vastaajilta sain suoraan niitä ajatuksia, kritiikkiäkin, joita kuvat olivat heissä herättäneet. Itsekkäästi ajatellen palaute rikastutti paljon lopputyöprosessiani, joka ei nyt vain päätynyt valmiisiin kuviin, joista minulla on oma kapea käsitykseni. Normaalisti taidekuvat kuitenkin ”esiintyvät” näyttelytiloissa, eikä taiteilija kuule katsojien palautetta, ellei mene ahdistelemaan katsojia paikan päälle. Vastaanottotutkimus on siis tapa rakentaa kaksisuuntainen kertadiologi tekijän ja kokijoiden välille.

LÄHTEET:

Kristeva, Julia (1982) Powers of horror: An Essay on Abjection. New York: Columbia University Press.

Roberts, Harri (2010) Julia Kristeva’s Theory of Abjection: A summary and brief cultural critique of Julia Kristeva’s theory of abjection. [www-dokumentti]. <<http://suite101.com/article/julia-kristevas-theory-of-abjection-a293105>> (luettu 11.5.2013)